

ספר

הכּפֿץ הַיּוֹם

הַמְבַּאֵר

מַהְדוּרָה חֲדָשָׁה מְאִידַת עֵינַיִם,
מַנְהַת וּמְתַקְנַת מִדְּפוּסִים דְּאֲשׁוּנִים

עִם
בְּאֹד צַח וּבְהוֹר מְשֻׁלֵּב בְּלִשׁוֹן הַחֶפֶץ חַיִּים
בּוֹתְרוֹת וְהַקְדָּמוֹת

וּמְשַׁבְּצִים בּוֹ
פְּסָקֵי דִינִים, הֶלְכוֹת וְטַעֲמוֹם
שְׁנַת־חֲדָשׁוֹ בְּבֵאֵר מִים חַיִּים
בּוֹלֵל צִיּוּנִים וְהַעֲרוֹת

תוכן הענינים

ספר הפץ חיים המבואר

ה	הסכמות
י	הקדמת העורך
טו	תוכן הענינים
טז	הסכמות הגאונים
ל	הקדמה
מ	פתיחה
א	הלכות איסורי לשון הרע
לח	הלכות איסורי רכילות

הקדמה

ישמחו השמים ותגל הארץ בהיגלות חיבור יקר זה של "חפץ חיים", היוצא לאור לאחר שנים של יגיעה מרובה, תוך עיון רב בדברי רבנו ה"חפץ חיים", ליבון הסוגיות בדיבוק חברים וחזרות רבות שוב ושוב על כל הספר מרישא ועד גמירא. חפץ ה' עלה בידינו, ואנו שמחים כעת לברך על המוגמר ולהגיש בפניכם את ספר ה"חפץ חיים", כשהוא ערוך ומסודר, מפואר ומהודר, מפורש ומבואר, והוא מוכן לפני הלומד כשולחן הערוך לפני האדם. ומי האיש ה"חפץ חיים", ייטול את השם, כשהוא מפורש יוצא מפי כהן גדול, הוא רבנו הגדול רבי ישראל מאיר הכהן מראדין זי"ע, בעל ה"חפץ חיים" וה"משנה ברורה".

וזאת למודעי, שהרבה יגיעה נתייגענו להוציא דבר ברור ומתוקן, ובעין יפה מתנה נתנו לכל הלומד בספר. והנה, ידוע מאמר חז"ל (שבת י:): הנותן מתנה לחברו צריך להודיעו. ועל כן הננו להודיע למעיין כמה מהמעלות הטובות שנשתבח בהן ספר זה.

הספר מחולק לשני חלקים:

"חפץ חיים המפואר" עם "באר מים חיים" סביב לו, מוגה ומהודר.

"חפץ חיים המבואר", מפורש ומבואר.

לתועלת הלומדים, ניתן להשיג כל חלק במהדורה נפרדת, או מהדורה הכוללת את שני החלקים בכרך אחד.

ספר "חפץ חיים המפואר"

תיקוני נוסח על פי דפוס ראשון: הנה ספר "חפץ חיים" נדפס פעמים רבות, ובמהלך המהדורות נפלו בו טעויות שונות. בעבודתנו עברנו על כל השינויים שבין דפוס ראשון (וילנא תרל"ג) לדפוס שני (וילנא תרל"ז), ובכמה מקומות מצאנו שורה שנשמטה מחמת דמיונה לחברתה. כמו כן פעמים מצאנו כי מילה או שתיים נשמטו או נשתבשו מחמת טעויות המהדיר. במהדורתנו תיקנו עשרות טעויות כאלו והשבנו עטרה ליושנה.

חזרת ההשמטות למקומן: הנה בדפוס שני הוסיף רבנו ה"חפץ חיים" הוספות רבות וחשובות לספר, אלא שבשל קושי העימוד באותן השנים, הוצרך להוסיפן בסוף

הספר ולציין אליהן ב'כוכבית'. במהדורתנו שיבצנו את כל ההשמטות במקומן - דיבור ודיבור על אופניו, בשום שכל ובתשומת לב.

השוואות ציטוטים: בהרבה מקומות הביא רבנו ה"חפץ חיים" פסוקים ומימרות חז"ל בשינוי לשון. והנה, בעוד שבהוצאות החדשות ניסו 'לתקן' את לשון רבנו ולהתאימו למקור הדברים, הרי שבעיוננו ראינו כי בכוונה כתב רבנו כפי שכתב - אם כדי להוסיף ביאור בציטוטים, ואם מטעמים נוספים. אשר על כן במהדורתנו הדפסנו את הדברים כלשונו של רבנו, ובציון מראה המקום כתבנו: ראה מלכים, ראה שמואל וכו', לרמז שאין זה ציטוט הכתוב ממש.

עם זאת, במקומות שבהם הביא רבנו מדברי הראשונים ככתבם וכלשונם, ופעמים שנמצא הנוסח במהדורות החדשות מוגה על פי כתבי יד וכיוצא, הרי שבמהדורתנו תיקנו את הלשונות במקום שיש בזה תועלת.

השלמות ציטוטים: במקומות רבים קיצר רבנו במקורות שהביא מחמת שסמך על הלומד שידע את המשך הדברים, אך פעמים שהלומד אינו בקי דיו, והעיקר חסר מן הספר או שהעניין בלתי מובן. במהדורתנו ביצענו עשרות השלמות שכאלו - הן ב"מקור החיים" והן ב"באר מים חיים". עבודה זו נעשתה תוך שימת לב מיוחדת וכובד ראש, שלא להאריך במקום שאמרו לקצר, ושלא לקצר במקום שאמרו להאריך.

סידור ההגהות: בדפוסים החדשים הוציאו את ההגהות מתוך ה"מקור חיים" והדפיסו אותן מתחת ל"מקור חיים". במהדורתנו החזרנו אותן לתוך ההלכות וכתבנו אותן בכתב שונה ומוקטן, כפי שנדפס בדפוס ראשון.

סידור ההערות: מדי פעם כתב רבנו הערות וציונים על דבריו - הן ב"מקור החיים" והן ב"באר מים חיים". הערות אלו הן בדרך כלל דוגמאות, הוספת פרטים, או ציון למקום אחר. פעמים רבות הערות אלו מקשות על הלומד, משום שהן מפריעות לו לרצף ההלכה, ולעתים אף נמצאות באמצע משפט, כך שלא ניתן אפילו להניח פסיק בין המילה שלפניה למילה שאחריה. במהדורתנו ביקשנו למצוא פתרון לקושי, ולפיכך חילקנו כך:

ב"מקור החיים" עיצבנו את ההערות בגופן שונה ומוקטן כדוגמת הג"ה, כך שלא תפרענה לרצף הלימוד.

ב"באר מים חיים", שבו ההגהות לפעמים ארוכות, בהכוונת רבנים, הוצאנו את ההגהות מה"באר מים חיים", ובמקומן הצבנו ציוני אותיות, ואת ההגהות עצמן הדפסנו תחת ה"באר מים חיים", וזאת על דרך "שער הציון" שעל המשנ"ב.

הגהה: הספר עבר הגהה יסודית על ידי חבר תלמידי חכמים בליבון ובירור הלכתא, כשלפניהם למעלה משלושה-עשר ספרי אחרוני זמננו. בסייעתא דשמיא עלה בידינו ללקט עשרות הגהות שלובנו בעיון ובתשומת לב, ולשבצן במקומן. נעזרנו בעיקר בספרים: "רגשי חיים", "חלקת בנימין", "עלי באר", "באר חפרוה", "עיקרי חיים" ו"נתיבות חיים".

פתיחת ראשי תיבות ופיסוק קטעים: הספר כולו עבר פתיחת ראשי תיבות מחדש - על פי דפוס ראשון, ובסייעתא דשמיא עלה בידינו לתקן עשרות שגיאות של ראשי תיבות שנפתחו שלא כהוגן, ובמהדורתנו השבנו עטרה ליושנה.

השמטות הצנזור: כידוע, עד לשנים האחרונות הייתה יד הצנזור תקיפה על ספרי הלימוד, ואף ברוב המהדורות החדשות השמיטו את מרב ההערות שנמחקו על ידי הצנזור ימ"ש. במהדורתנו הוספנו את כל המקומות אשר נשמטו מחמת הצנזור, והשבנו דברי תורה למקומם. לאור העובדה שאלו דברי רבנו שנשמטו בכוח הזרוע, אף לא ראינו צורך לציין על כך במקום התיקון.

מראי מקומות, השוואות וציונים: בשונה משאר ספרים, שבהם מראי-המקומות הינם תוספת לספר, בבחינת 'זה אלי ואנוהו', הרי שבספרנו מראי-המקומות הינם חלק בלתי נפרד מהבנת הספר, היות וכל פיסקה בנויה על עיונים רבים ממקורות שונים ועל ביאורים ממקומות אחרים בספר ובדברי חז"ל והראשונים. אשר על כן עמלנו בדקדוק עצום על כל מראי-המקומות הנצרכים, ובסך הכול הוספנו למעלה מאלפיים (!) מראי-מקומות. כמו כן, ערכנו אף מאות השוואות בתוך הספר.

כותרות צד: לכל סעיף וסעיף מדברי רבנו ולכל קטע וקטע מדברי ה"באר מים חיים", ערכנו 'כותרת צד'. במלאכה חשובה זו ישנה תועלת למעיין המבקש למצוא דברי חפץ, שיראה בכל סעיף בקצרה על מה הוטבעו אדני הסעיף. כמו כן בכמה וכמה מקומות מוסיפה הכותרת הבנה ללומד בהגדרה המדויקת של הנושא הנידון.

ניקוד: כל מדורי ה"חפץ חיים" נוקדו מראשיתם ועד סופם - מקור החיים, באר מים חיים, הגהות והשמטות.

הלימוד היומי: הספר ערוך ומסודר לפי "סדר הלימוד היומי", שתוקן ע"י הגאון רבי יהודה זאב סג"ל זצ"ל ראש ישיבת מנצ'סטר.

ספר "חפץ חיים המבואר"

על כל המעלות הרבות שבמהדורה זו, הוספנו חלק נוסף, והוא ספר "חפץ חיים המבואר", ובו כל המעלות הטובות אשר נפרט להלן:

ביאור משולב: למען יהיו הדברים חיים למוצאיהם, חיברנו ביאור משולב לדברי רבנו, ובו ביאור למילים קשות הטעונות הסבר וללשונות שאינם מצויים בזמנינו. בכדי שירוץ בו הקורא, לא ציינו בחלק זה את מראי המקומות (אלא רק ב"חפץ חיים המפואר").

הקדמות: בכללים קשים או בסוגיות מורכבות ערכנו הקדמה, בה הבאנו את דברי הגמרא או הראשונים שמתוכם העלה רבנו את פסקי ההלכות, וביארנום בקצרה. כך יוכל הלומד להבין בקלות את דברי רבנו על בוריים. לפעמים ערכנו הקדמה - כפתיחה לכלל שלם; לפעמים ההקדמה פותחת רצף של כמה סעיפים שעניינם אחד; ולפעמים ההקדמה היא לסעיף בודד.

לאמתו של דבר, עניינים אלו מבוארים ב"באר מים חיים", אך פעמים הובאו בו באריכות רבה, וגם לא לכל אחד יש הפנאי לעיין שם. משום כך עמלנו ביגיעה רבה מאוד בדברי ה"באר מים חיים", וערכנו בלשון צחה וברורה את ההקדמות.

טעמי הדינים: בנוסף, שילבנו במקומות רבים את טעמי הדינים שהובאו להלכה ב"מקור חיים", כפי שביארם רבנו ב"באר מים חיים", וכך הלומד זוכה לידע את ההלכה וטעמיה כראוי.

חידושי דינים: עוד חיבה יתרה מודעת לנו, שעמלנו וטרחנו להכניס לתוך הביאור את החידושים העולים לדינא מדברי ה"באר מים חיים", למען יוכל הלומד ללמוד בספר את "מקור החיים", ולדעת את כל חידושי הדינים ופרטי ההלכות הנצרכים למעשה.

יודגש, כי על אף שהספר עבר הגהה הלכתית מרישא עד גמירא ע"י תלמידי חכמים מופלגים הבקיאים בהלכות אלו, בכל זאת חלילה לסמוך על כך הלכה למעשה, ובכל שאלה למעשה יש לעיין במקור הדברים או לשאול שאלת רב.

ציונים והערות: עוד חיברנו מדור מיוחד, אשר בשם 'ציונים והערות' ייקרא, ובו הבאנו צינים ופרחים מדברי רבנו והמפרשים בעניינים הנוגעים לדברי רבנו, וכן ביאורי פסוקים ומימרות חז"ל הנצרכים להבנת הדברים שהובאו בידי רבנו.

אנו תפילה, כי תמצא מהדורתנו חן בפני אדון כול, וילמדו הרבים ותרבה הדעת. ובזכות הזהירות מהחטא החמור הזה, נזכה לקירוב הגאולה במהרה בימינו אמן.

לְאוֹיֵן

א. 'לא תלך רכיל בעמיק'

נאמר בתורה 'לא תלך רכיל בעמיק', והוזהרנו בזה שלא לדבר 'רכילות', ובכלל זה שלא לדבר 'לשון הרע', ולא 'הוצאת שם רע'. ולא זו כתבה התורה בפירוש ובמיוחד לאיסור לשון הרע ורכילות^א.

לוח יומי: שנה פשוטה - י' תשרי, ט' שבט, ט' סיון. שנה מעוברת - י' תשרי, י"ט שבט, כ"ח אייר.

א הַמְרַגֵּל בְּחֵבְרוֹ [-המדבר רכילות על חברו], עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שְׁנֹאמֵר 'לא תלך רכיל בעמיק'.

איזהו רכיל שאסרה התורה, זה שְׁמוֹעַן דְּבָרִים [-שנושא על עצמו דברים] ומעביר אותם מזה לזה. כגון: לוי שמע את ראובן מספר בגנותו של שמעון, והולך מִזֶּה המספר [ראובן] לְזֶה המדובר [שמעון], וְאוֹמֵר לוֹ כִּי אָמַר פְּלוֹנִי [ראובן] עָלֶיךָ. או לוי שמע שראובן הזיק לשמעון, והולך ואומר לשמעון כִּי וְכִי שָׁמַעְתִּי עַל פְּלוֹנִי [ראובן] שְׁהוּא עָשָׂה לְךָ רַע. אֵף עַל פִּי שְׁסִיפּוּרוֹ הוּא אָמַת, הָרִי זֶה הַמְרַכֵּב אֶת הָעוֹלָם, שֶׁהָעוֹלָם עוֹמֵד עַל הַשְּׁלוֹם^ב, ואילו הוא בדבריו גורם לתערומת ושנאה [בין שמעון לראובן]. ולפעמים עלולה להיגרם מכך אפילו רציחה^ג.

וַיֵּשׁ עֶזְרָא גָדוֹל מְזִה [-מרכילות] עַד מְאֹד, וְהוּא לְשׁוֹן הָרַע. וְהוּא בְּכָלֵל לְאוֹיֵן זֶה שֶׁל 'לא תלך רכיל בעמיק'^ד. וְהוּא, הַמְסַפֵּר בְּגִנּוֹת חֵבְרוֹ, אֵף עַל

צִיּוּנִים וְהַעֲרוֹת

ה. בביאור תבת 'רכיל' מובא בחז"ל שהוא מלשון רוכל, סוחר. כשם שהרוכל קונה מרכולת במקום אחד והולך ומוכרה במקום אחר, כך המרכל שומע מאחד על חברו, והולך ומספר זאת למדובר, ונגרמת מריבה ומחלוקת בין המדובר למספר הראשון. ונמצא שלפי פירוש זה, הפסוק 'לא תלך רכיל' עוסק רק באיסור רכילות, ולא באיסור לשון הרע. ומכל מקום, איסור לשון הרע בכלל הפסוק, שהרי אם רכילות, שאין בה גנות, אסורה, קל וחומר שלשון הרע, שבו מבזה את חברו, אסור. וכך כתב הרמב"ם (הלכות דעות פ"ז ה"ב).

ו. רש"י בביאורו על התורה פירש, שרכיל הוא מלשון רגיל, מרגל [האות כ' מתחלפת עם ג']. שדרכם של מספרי לשון הרע ורכילות לרגל בבתי דעיהם,

א. הלכות לשון הרע כלל א ס"ב. ודע שמשעה שהתחיל ללכת כדי לדבר לשון הרע ורכילות, כבר עובר על לאו זה, שנאמר 'לא תלך רכיל בעמיק'. הלכות לשון הרע כלל א במ"ח סק"ד בהגה"ה, וכן בכלל ב ס"ב בהגה"ה.

ב. הוא מלשון הרמב"ם. ומרגל היינו מרכל, וכמבואר בהערה בסמוך, שאותיות כ' וג' מתחלפות ביניהן.

ג. עיי' ב"שערי תשובה" שער ג מאמר רכב.

ד. וכגון: הריגת כל נוב עיר הכהנים שנגרמה מרכילותו של דואג האדומי (עיי' הלכות רכילות כלל א ס"א). וכן הריגת כל חכמי ישראל בימי שמעון בן שטח (קידושין סו). והריגת התנא רבי אליעזר המודעי (מדרש איכה ב ד), שנגרמו גם כן מרכילותו. (דוגמאות אלו מוזכרות לעיל בתחילת הפתיחה, ד"ה ועוד כמה רעות עד אין מספר.)

פִּי שְׂאוֹמֵר אֱמֶת. ואף שבדיבור לשון הרע אינו גורם למחלוקת, בכל זאת אסרה התורה לספר גנות.

אָבֵל הָאוֹמֵר שֶׁקֶר, או אפילו מערב בדבריו מעט שקר, ועל ידי זה גורם לחברו להתגנות יותר, (נְמַצָּא) נִקְרָא מוֹצִיא שֵׁם רָע עַל חֲבֵרוֹ, ועוֹנוֹ וְעוֹנְשׁוֹ גדולים יותר.

וְעוֹבְרִים על לאו זה: בלשון הרע וברכילות, על אמת ועל שקר [-מוציא שם רע], בפניו של המדובר ושלא בפניו, ורק המספר ולא המקבל.

ב. 'לא תשא שמע שוא'

נאמר בתורה **'לא תשא שמע שוא'**, והוזהרנו בזה שלא להאמין לשמועת שווא. ואלו הדיבורים המכונים 'שמועת שווא':

א. טענותיו של בעל דין, שמשמיען לדיין קודם שיבוא בעל דין חברו. ואסרה התורה על הדיין להאמין לדברים.

ב. דברי לשון הרע ורכילות. ואסרה התורה על השומע להאמין לדברים^ט.

עוד דרשו בגמרא^ז, שאפשר לקרוא הפסוק גם: **'לא תשיא'** לאחרים, דהיינו אל תספר לאחרים לשון הרע ורכילות, שאם כן תגרום להם לשאת שמע שווא.

דיבורים אלו נקראו **'שמע שוא'** - דברי שקר, אף שאסורים גם אם הם אמת. וביאר זאת רבנו בשני אופנים^ח:

או **מצד השומע**, שהוא אינו יודע האם אכן הסיפור אמת.

או **מצד המספר**, שירדה התורה לסוף דעתו של המספר, שכאשר טוען לדיין שלא בפני חברו, או כאשר מספר לשון הרע שלא בפני חברו, בודאי יערב בתוך הדברים מעט מן השקר.

ב וְעוֹבֵר נִמְי [-גם כן] הַמְסַפֵּר אוּ הַמְקַבֵּל בְּלֹא דִ'לֹא תִשָּׂא שְׁמַע שְׂוֹא, שפירושו לא תקבל^ט, ומכאן איסור 'קבלת לשון הרע'. וְקָרִי בֵּה נִמְי [-ונקרא

ציונים והערות

על הדיין להאמין לדברי בעל דין יחיד, וכדעת הרמב"ם. או עיקר הכוונה לאיסור קבלת לשון הרע, וכדעת הסמ"ג [וכן משמע במיכלתא]. במ"ח סק"ב ובהגה"ה.

י. פסחים קיח.

יא. במ"ח סק"ב. ועוד ציין שם לדברי "היד הקטנה", שכתב: "לא תשא שמע שוא", הרי זה אזהרה למקבל לשון הרע. ועניינו, כי כל דיבור הנמאס והנתעב, אף על פי שהוא אמת, הרי זה נקרא שווא ושקר. כלומר שאין בו ממש ויסוד, ואין דבר טוב נמצא בו, כי אם רע". עכ"ל.

יב. רש"י שם על פי התרגום.

אולי ימצאו שם דברים רעים שיוכלו לספר אותם בשוק. אם כן, לפי פירוש זה, הפסוק 'לא תלך רכיל' עוסק בין באיסור לשון הרע ובין באיסור רכילות (שלפעמים המרגל שומע ומספר לשון הרע לאנשים שבשוק, ולפעמים שומע ומספר רכילות למדובר). לשון הרע כלל א במ"ח סק"ד.

ו. הלכות לשון הרע כלל א ס"א ובבב"ח סק"ב.

ז. פתיחה עשיין יג, והלכות לשון הרע כלל א ס"א.

ח. אף מוציא שם רע בכלל לאו זה, עיין "שערי תשובה" שער ג אות נה.

ט. ונחלקו הראשונים: האם עיקר כוונת התורה לאיסור

[גם] 'לא תשיא', דהיינו לא תספר לאחרים, ומכאן איסור 'סיפור לשון הרע'. וְאִם
בֵּן לְאוֹ זֶה בּוֹלֵל לְשֵׁנֵיהֶם - בין למספר ובין למקבל.

ודע, שגם איסור 'שמיעת לשון הרע' בכלל לאו זה. דהיינו, אף באופן שאין בדעתו
להאמין לדברים, אסרה התורה את עצם השמיעה. וטעם האיסור, כדי שלא
ייכנסו הדברים לאוזניו, ושוב יהיה לו קשה להוציאם מלבו, ויבוא לכלל קבלת
לשון הרע".

ועוברים על לאו זה בכל האופנים: בלשון הרע וברכילות, על אמת ועל שקר, בפניו
של המדובר ושלא בפניו, המספר והמקבל.

ג. 'הישמר בנגע הצרעת לשמור מאוד ולעשות'

נאמר בתורה 'הִשְׁמַר בְּנֶגַע הַצֵּרַעַת לְשֹׁמֵר מְאֹד וְלַעֲשׂוֹת', וזוהי אזהרה למצורע שלא
יקצוץ את הנגע מעל בשרו. והדגישה התורה 'לְשֹׁמֵר מְאֹד', כדי להורות שיש
להישמר שהנגע כלל לא יבוא עלינו. ומכיוון שהמספר לשון הרע ורכילות נענש
בצרעת⁷, הרי שבכלל לאו זה שאסור לספר לשון הרע ורכילות.
בזמננו צרעת הגוף אינה מצויה, אך המספר לשון הרע ורכילות, לוקה בצרעת הנפש,
ולא ישיג השגות רוחניות בעולם הזה ובעולם הבא. וגם העניות שקולה
כצרעת¹⁰.

לוח יומי: שנה פשוטה - י"א תשרי, י" שבט, י" סיון. שנה מעוברת - י"א תשרי, כ' שבט, כ"ט אייר.

ג וְעוֹבֵר נִמְי [גם כן] הַמְסַפֵּר בְּמַה דְּכָתִיב¹⁰ 'הִשְׁמַר בְּנֶגַע הַצֵּרַעַת
לְשֹׁמֵר מְאֹד וְלַעֲשׂוֹת', וּפְרָשׁוּ בְּסֵפֶרָא דְּמַה שְׁפָתְכָה הַתּוֹרָה לְשֹׁמֵר
מְאֹד, הַבּוֹנֵה שְׁלֵא לְשַׁבַּח מְלִיחָהּ מְלִשׁוֹן הָרַע, שְׁלֵא תִבֵּא עֲלֶיךָ הַצֵּרַעַת
עַל יְדֵי סִפּוּר הַזֶּה.

ועוברים בלאו זה: בלשון הרע וברכילות, על אמת ועל שקר, בפניו של המדובר ושלא
בפניו, והמספר.

צינים והערות

היום עי"ש.
טז. רבנו ד"ק בלשונו, וכתב שהמספר עובר במה דכתיב,
ולא כתב, כבשאר הלאווין, שהמספר עובר בלאו. זאת
משום שנסתפק האם אכן כוונת התורה בפסוק זה,
לאסור בלאו גמור את סיפור הלשון הרע והרכילות.
ומכל מקום ברור לו שהמספר עובר על דין מהתורה של
'הישמר בנגע הצרעת'. במ"ח סק"ג.

יג. הלכות לשון הרע כלל ו במ"ח סק"ב.
יד. כמסופר בתורה, שמרים הנביאה נענשה בצרעת עבור
שסיפרה לשון הרע על משה רבנו. וגם מצאנו (סנהדרין
קז:), שדואג האדומי נענש בצרעת על שדיבר רכילות.
במ"ח סק"ג.
טו. ב"שמירת הלשון" שער הזכירה פרק ו האריך רבנו
בעניין זה, וביאר שם גם מה הטעם שאין הצרעת מצויה

ולעניין המקבל - אם הוא שותק ואינו מסייע לדברים, אלא רק מאמין בלבו, מסתפק רבנו האם עובר בלאו זה".

ד. 'לפני עיוור לא תתן מכשול'

נאמר בתורה 'לפני עור לא תתן מכשול'. והוזהרנו בזה, שלא ליתן עצה שאינה הוגנת למי שאינו בקי בעניין [וחשוב כ'עיוור' בדבר זה]¹⁰. ובגמרא¹¹ אמרו, שבכלל לאו זה, שלא להכשיל את חברו לעבור על איסור, כגון להושיט כוס יין לנזיר האסור בשתיית יין.

אף בלשון הרע עוברים על לאו זה: המספר מכשיל את השומע באיסור שמיעת וקבלת לשון הרע, והשומע מכשיל את המספר באיסור סיפור לשון הרע, שאילולא השומע, לא היה למי לספר.

ד ועובר נמי [-גם כן] המספר והמקבל בלאו ד'לפני עור לא תתן מכשול', כי כל אחד נותן מכשול לפני חברו, שיעבר על לאוין המפרשים בתורה: המספר מכשיל את השומע באיסור שמיעת וקבלת לשון הרע. והמקבל מכשיל את המספר באיסור סיפור לשון הרע.

אך יש חלוק בין המספר והמקבל בזה: דהמספר עובר בלאו זה בין אם השומעים רבים או מועטים. ואדרבה כל שיתרבו השומעים - יתרבה עליו הלאו הזה, כי הוא נותן מכשול לפני כמה אנשים.

לא כן המקבל, אפשר דאינו עובר בלאו זה, רק אם הוא לבדו שומע ממונו עתה הלשון הרע או הרכילות, ואלו היה הולך עתה מאצלו, לא היה לו אל מי לספר הלשנא בישא [-הלשון הרע] שלו. ובכך ששומע ומקבל, מכשיל את המספר. אבל אם יש בלעדיו שומעים אחרים בעת מעשה, אפשר דאין עובר השומע על לאו זה, משום שגם בלעדיו, עובר המספר על איסור בכך שמספר לאחרים, והרי הלאו של 'לפני עיוור' הוא, רק אם בלעדי המכשול, לא היה ביכולת הנכשל לחטוא¹². לכן ייתכן שבאופן זה אינו עובר על 'לפני עיוור', כי אם על לאוין אחרים המפרשים בפתיחה זו, ועין בבאר מים חיים¹³.

ציונים והערות

10. חולין ג. רש"י ד"ה ואפילו.

11. פסחים כב.

12. כמבואר בעבודה זרה ו:.

13. כתב שם, שאין זה מוכרע שהשומע באופן זה אינו עובר על 'לפני עיוור', כי אמנם הוא אינו מכשיל את

14. משום שייתכן שעל השמיעה בלבד אין נענשים בצרעת, וממילא זה המקבל ששותק אינו עובר על האיסור להישמר מהצרעת. במ"ח סוף סק"ג.

15. רש"י על הפסוק. ואמנם משמעות הפסוק כפשוטו, שאסור ליתן אבן לפני עיוור ובכך להכשילו שיפול (עין

וְכָל זֶה שִׁכְתַּבְנוּ, שִׁייתֶכֶן שֶׁהַשׁוֹמֵעַ אִינוֹ עוֹבֵר כְּשִׁישׁ שׁוֹמְעִים אַחֲרֵי, הוּא דוּוֹקָא אִם בָּא אַחֲרֵי הַתְּחִלַּת הַסְּפֹר. אֲבָל הַשׁוֹמֵעַ רֵאשׁוֹן שֶׁהַתְּחִיל לְסַפֵּר לְפָנָיו, אִף שֶׁבָּאוּ אַחֲרָיו בְּךָ אֶל הַשְּׁמוּעָה הֶרְעָה הַזֹּאת עוֹד אֲנָשִׁים, בְּוֹדָאֵי עוֹבֵר בְּכָל גְּוֵי [-בְּכָל אוֹפֵן], אִפִּילוֹ שִׁישׁ עִכְשָׁיו עוֹד מְסַפֵּר שׁוֹמְעִים, כִּי עַל יְדוֹ הַתְּחִיל הָאִסּוּר וְהַחֲטָא שֶׁל הַמְּסַפֵּר.

וְאִמְנָם, גַּם כֹּאשֶׁר יֵשׁ שׁוֹמְעִים נוֹסְפִים, וְיִיתֶכֶן שֶׁאֵין כּוֹלֵם עוֹבְרִים עַל 'לִפְנֵי עִוּוּר', עַל כָּל פְּנִים צָרִיךְ לְהִזְהָר מְאֹד מִחֲבוּרוֹת בְּאֵלֶּה, שְׁלֵא לִישֵׁב עִמָּהֶם, כִּי לְמַעַלְהָ בְּלֵם נִכְתָּבִין בְּשֵׁם חֲבוּרַת רְשָׁע, כִּי כֵן אֵיתָא [-כְּתוּב] בְּצִוְיָת רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הַגָּדוֹל שֶׁצִּוָּה לְהוֹרְקָנוּם בְּנוֹ, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: בְּנִי, אֵל תִּשָּׁב בְּחֲבוּרוֹת הָאוֹמְרִים גְּוֵי מִחֲבָרֵיהֶם, כִּי בְּשֶׁהִדְבָּרִים עוֹלִים לְמַעַלְהָ - בְּסַפֵּר הַזְּכוּרוֹת²² נִכְתָּבִין, וְכָל הָעוֹמְדִים שָׁם נִכְתָּבִין בְּשֵׁם חֲבוּרַת רְשָׁע.

וְעוֹבְרִים עַל לֹאוֹ זֶה בְּכָל הָאוֹפְנִים: בְּלִשׁוֹן הֶרַע וּבְרַכִּילוּת, עַל אִמְתָּ וְעַל שִׁקְרָא, בְּפָנָיו שֶׁל הַמְּדוּבָר וְשֵׁלֵא בְּפָנָיו, הַמְּסַפֵּר וְהַמְּקַבֵּל [וְאִמְנָם נִתְבָּאֵר שְׁבֵאוֹפְנִים מְסוּיִימִים סַפֵּק אִם הַמְּקַבֵּל עוֹבֵר].

ה. 'הִישָׁמַר לך פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ'

נֹאמַר בְּתוֹרָה 'הִישָׁמַר לך פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ', וְזוֹהִי אִזְהָרָה עַל מִידַת הַגְּאוּוּה, שֵׁלֵא יֹאמֵר אָדָם: "כּוֹחִי וְעוֹצֵם יָדַי עָשָׂה לִי אֶת הַחִיל" וְיִשְׁכַּח אֶת בּוֹרְאוֹ, אִלֵּא יִזְכּוֹר שֶׁכֵּל מֵהַ שִׁישׁ לוֹ זֶה מִתְּנוּת מִהַקֵּב"ה.

וְאִף בְּלִשׁוֹן הֶרַע עוֹבְרִים עַל לֹאוֹ זֶה, שֶׁהַמְּסַפֵּר לִשׁוֹן הֶרַע וּמִתְלוֹצֵץ מִגְּנוּתָם שֶׁל אַחֲרֵי, עוֹשֶׂה זֹאת לְרֹב מִתּוֹךְ גְּאוּוּה, שֶׁמִּחֲזִיק עֲצָמוֹ לְחֶכֶם וּמוֹצֵלֵת. יֵתֵר עַל כֵּן, אִם כָּל כּוֹוֹנָתוֹ בְּסִיפּוֹרוֹ הֵיא לְהַתְּכַבֵּד עַל יְדֵי הַשְּׁפֵלַת חֲבֵרוֹ, בּוֹדָאֵי עוֹבֵר עַל לֹאוֹ זֶה, וְגַם נִקְרָא 'מִתְּכַבֵּד בְּקִלּוֹן חֲבֵרוֹ', וְעוֹנְשׁוֹ חֲמוּר.

לוח יומי: שנה פשוטה - י"ב תשרי, י"א שבט, י"א סיון. שנה מעוברת - י"ב תשרי, כ"א שבט, א' סיון.

ה וְעוֹבֵר נְמִי [-גַּם כֵּן] הַמְּסַפֵּר לְשׁוֹן הֶרַע בְּלֹאוֹ דִּ'הִשָּׁמַר לך פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ, שֶׁהוּא אִזְהָרָה לְגַנְסֵי הָרוּחַ [-בְּעֵלֵי גְאוּוּה]. כִּי בֵּינָן שֶׁהוּא מְלַעִיג וּמְתְלוֹצֵץ עַל חֲבֵרוֹ, מִסְתַּמָּא הוּא מִחֲשִׁיב אֶת עֲצָמוֹ לְחֶכֶם

צִיּוּנִים וְהַעֲרוֹת

וְרָאָה עוֹד לְהַלֵּן הַלְכוֹת לִשׁוֹן הֶרַע כִּלְלוֹ בְּמִ"ח סָק"ג שֶׁסֵּתֵם רַבְּנֵי שֶׁהַשׁוֹמֵעַ הַשְּׁנִי אִינוֹ עוֹבֵר, וְדו"ק. כֵּב. רָאָה הַלְכוֹת לִשׁוֹן הֶרַע כִּלְלוֹ ס"ו.

הַמְּסַפֵּר בְּסִיפּוֹר הַלִּשׁוֹן הֶרַע, אִךְ אִפְשָׁר שֶׁמִּכְשִׁילוֹ ב'לֵא תִשְׂאִי' (הַמְּבֹאֵר לְעֵיל בְּלֹאוֹ הַשְּׁנִי). זֹאת לְפִי שִׁייתֶכֶן לּוֹמֵר, שֶׁהַמְּסַפֵּר עוֹבֵר ב'לֵא תִשְׂאִי' עוֹבֵר כָּל אֶחָד מִהַשׁוֹמְעִים שֶׁמִּשְׁמִיעַ לוֹ אִסּוּר.

וְלֹאִישׁ בְּאֲנָשִׁים, כִּי אֱלוֹ הָיָה מְכִיר אֶת נַגְעֵי עֲצָמוֹ וְחֲסְרוֹנוֹתָיו, לֹא הָיָה מְלַעֵיג מִחֲבֵרוֹ.¹¹

וידוע מאמר רבותינו זכרונם לברכה בסוטה, שעון הנאווה קשה עד מאד, בראיתא שם, שעבור זה אין עפרו ננער [כלומר אינו קם] לתחית המתים, והוא חשוב בעובד עבודת פוכבים ומזלות, ושכינה מיללת ומקוננת עליו - על הפורענות שעתיד לקבל, והוא נקרא תועבה, עין שם בגמרא.

ובפרט אם בפפור הוה של קלון חברו הוא מכבד את עצמו, כגון שאומר 'איני בעל עברות כפלוני', בודאי עובר בלאו זה, שהרי הוא מתגאה ממש בדיבורו, מלבד מה שפרתוהו רבותינו ז"ל ברוח קדש מעולם הפא ואמרו 'המתכבד בקלון חברו - אין לו חלק לעולם הפא'¹².

ועוברים על לאו זה: רק בלשון הרע ולא ברכילות¹³, על אמת ועל שקר, בפניו של המדובר ושלא בפניו, ורק המספר.

ו. 'לא תחללו את שם קדשי'

נאמר בתורה 'לא תחללו את שם קדשי', והוזהרנו בזה שלא לגרום לחילול שם שמים. והמחלל בפני עשרה אנשים¹⁴, חטאו גדול יותר, ונקרא מחלל שם

שמים ברבים.

ובחילול שם שמים יש ב' אופנים:

א. שעובר עברה להכעיס, דהיינו שאין לו מהעברה הנאה גשמית, אלא כל כוונתו היא פריקת עול מלכות שמים, ובזה מחלל שם שמים.

ב. תלמיד חכם או איש חשוב שגורם בהתנהגותו שירננו אחר מעשיו, אפילו אינו עובר עברה, אלא בעיני הבריות נראה הדבר כעברה, וגורם בכך ששמו יתברך ומצוותיו חולין בעיני העם.

צינים והערות

אלא אם כן דיבר בפניו של המדובר. אבל שלא בפניו, אינו נענש בכך. ומכל מקום וודאי שגם שלא בפניו, עובר הוא על איסור גאוה. במ"ח סוף סק"ה.
כה. דווקא לשון הרע, שמגנה את חברו, נובע משורש הגאוה. מה שאין כן ברכילות (ללא גנאי), שרק מסכסך בין אנשים. [ולכאורה גם בלשון הרע שאין בו גנות, אלא רק גורם נזק, אין עוברים על לאו זה].
כו. רמב"ם הלכות יסודי התורה פרק ה"י, פתיחה עשין אות ז בהגהה.

כג. ויש להקשות, שהרי אין איסור הגאוה תלוי בסיפורו, ולכאורה עובר עליו בלא סיפור הלשון הרע, ומדוע מנה רבנו איסור זה. ויש שפירשו על פי מה שכתב רבנו בספרו "אהבת ישראל" לענין איסור שנאה, שבכל פעם שהשנאה מתעוררת בלבו עובר שוב על איסור השנאה. וממילא אף כאן, בשעה שמספר לשון הרע, מעורר שוב את הגאוה בלבו ועובר איסור נוסף. רגשי חיים.
כד. וכתב ה"שערי קדושה", שאינו נכרת מעולם הבא,

המדבר או המקבל לשון הרע, גורם לחילול ה' באופן הראשון, שנחשב כעובר עברה להכעיס. שהרי אין לו הנאה גשמית מהלשון הרע^{כז}, אלא עובר על כך מחמת פריקת עול. ובפרט, שמחמת ההרגל נעשית עברה זו כהפקר בעיניו, ואף כאשר מוכיחים אותו, הוא ממשיך בכך בכל מיני אמתלאות, ומצוותו של מקום נעשית כהפקר וחולין^{כח}.

וכשהמספר תלמיד חכם, גורם לחילול ה' גם באופן השני, שהרי תלמיד חכם צריך להיזהר אפילו בדברי היתר שבעיני העם נראים כאיסור, וכל שכן באיסורים ממש.

וכאשר מדבר לשון הרע ברבים, בוודאי חטאו גדול יותר.

ודע שעוון חילול השם, אין שיעור לעונשו^{כט}, וחייבים עליו מיתה בידי שמים^ל.

וְעוֹבֵר נִמְי [גם כן] הַמְסַפֵּר וְהַמְקַבֵּל בְּלֹא דְלֹא תַחֲלִלּוּ אֶת שֵׁם קִדְשֵׁי, אַחֲרֵי שְׂאִין בְּזֶה הַסִּיפּוֹר תְּאֵוָה וְלֹא הִנָּאָה גַּשְׁמִית, שְׁעַל יְדֵי זֶה יִתְגַּבֵּר וְצָרוּ עָלָיו. עַל בֵּן נֶחֱשָׁב הָעוֹזֵן הַזֶּה, שֶׁל סִיפּוֹר לִשׁוֹן הָרַע וּקְבַלְתּוֹ, בְּמִרְדּוֹ וּפְרִיקַת עַל מַלְכוּת שָׁמַיִם בְּעֵלְמָא, וּמְחַלֵּל שֵׁם שָׁמַיִם בְּזֶה.

וְזֶה דְבַרְנוּ אֶפְלוּ בְּסֵתֶם אִישׁ יִשְׂרָאֵל, וּבְפָרְט אִם הוּא אִישׁ חָשׁוּב, שֶׁהַכֹּל מְסַתְּפֵלִין עַל מַעֲשָׂיו, בְּוֹדָאֵי מְתַחֲלֵל הַשֵּׁם עַל יְדֵי זֶה, שֶׁהָרִי אָדָם חָשׁוּב נִקְרָא מְחַלֵּל שֵׁם שָׁמַיִם, אִפְלוּ אִינוֹ עוֹבֵר עֲבֵרָה, אֲלֵא רַק בְּעֵינֵי הַבְּרִיּוֹת נֶחֱשָׁב מַעֲשָׂהוּ לְעֵבֵרָה, וְכֹל שֶׁכֵּן כְּשֶׁמְסַפֵּר לִשׁוֹן הָרַע שֶׁהוּא עוֹזֵן גְּדוֹל.

וְעַל אַחַת בְּמָה וּבְמָה אִם הָיָה הָעֲבֵרָה הַזֹּאת בְּרַבִּים, בְּוֹדָאֵי שֶׁהַחֲטָא גְּדוֹל עַד מְאֹד, שֶׁנִּקְרָא מְחַלֵּל שֵׁם שָׁמַיִם בְּרַבִּים.

וְעוֹבְרִים עַל לֹא זֶה בְּכֹל הָאוֹפְנִים: בְּלִשׁוֹן הָרַע וּבְרַכִּילוֹת, עַל אֲמַת וְעַל שִׁקְרָה, בְּפָנָיו שֶׁל הַמְדוּבֵר וְשֶׁלֹא בְּפָנָיו, הַמְסַפֵּר וְהַמְקַבֵּל.

צִיּוּנִים וְהַעֲרוֹת

מחצה על מחצה, וחילול השם בכלל מחצה העונות, הרי הוא מכריע את הכף לחובה. וכן שנינו במסכת אבות (פ"ד מ"ד), שהמחלל שם שמים, אפילו בסתר, נפרעים ממנו בגלוי, ואחד שוגג ואחד מזיד נענשים על חילול השם. במ"ח סוף סק"ו.

ל. כמבואר בהמשך דברי רבנו, בסוף מניין הלאווין (לאחר לאו ז).

כז. כמבואר בגמרא (תענית ח.) ש'לעתיד לבוא מתקבצות כל החיות אצל הנחש, ואומרים לו וכו' אתה מה הנאה יש לך. והוא משיב להם, ומה יתרון לבעל הלשון'. וכתב רש"י שם: 'שמספר לשון הרע, אף על פי שאין לו בו הנאה'.

כח. ראה את לשון רבנו במ"ח סק"ו באריכות.

כט. כמבואר בקידושין (דף מ.), שאם היו עוונותיו וזכויותיו